

U uslovima rastuće globalizacije svjetske ekonomije, otvaranja privreda, liberalizacije kapitalno-finansijskih tokova, stvaranja nadnacionalnih zajednica, svaka zemlja nastoji iskoristiti svoje komparativne i konkurentske prednosti, kako bi osigurala dugoročno poboljšanje radnih i životnih uslova. Uporedo sa tehničko-tehnološkim progresom, brzim rastom u oblasti informatičke tehnologije, javljaju se i novi instrumenti na finansijskim tržištima, koji omogućavaju brže kretanje kapitala i veće zarade. Danas, tokovi kapitala nisu više isključivo vezani za dugoročna ulaganja u oblasti realnog sektora, već se sve više radi o kratkoročnim portfolio ulaganjima, te raznim špekulativnim ulaganjima kojima je osnovni cilj brza i jednokratna zarada. Navedeni trendovi mogu uticati na povećanje standarda građana, kvalitetnijeg života, odnosno ukupnog blagostanja.

Međutim, ponekad pojam liberalizacije i otvaranja u ekonomiji asocira na stanje gdje je svima sve dozvoljeno. Ako ne postoje jasno definisana pravila i ne uspostavi se kontrola poštovanja istih, gubi se kontakt sa racionalnošću (stanje manije)¹, apetiti postaju nezasićeni, želi se na što brži i što lakši način zaraditi, pohlepa stupa na scenu i, jednostavno rečeno, „gubi se kompas“. „Gubitak kompasa“ u ekonomiji u većini slučajeva rezultira raznim oblicima kriza, platnobilansnim neravnotežama, bankrotstvima, kako pojedinačnih preduzeća, tako i cijelih država (na primjer: dužničke krize 80-tih, kriza u Meksiku 1994, krah Argentinske privrede, krize u Aziji 1997, Rusiji 1998. i Brazilu 1999. ili najsvježiji primjer Islanda)². Upravo ta visoka međuzavisnost otvorenih privreda i brza mobilnost kapitala omogućava i pojavu prenosa ekonomskih kriza iz zemlje u inostranstvo i obrnuto. A kada nastupi kriza javljaju se različita

¹ Kindleberger, C. P. i Aliber, R. „Najveće svjetske finansijske krize“, Poslovni dnevnik, Masmedia, Zagreb.

² Krugman, P.R. i Obstfeld, M. „Međunarodna ekonomija“, Data Status, Beograd.

mišljenja o tome kako dalje - od onih da u tim uslovima ne treba ništa preduzimati, pa do zahtjeva za jakom kontrolom od strane države. Ovo je sasvim razumljivo jer ekonomska teorija počiva na pretpostavci da su ljudi racionalni i da se racionalno uvijek ponašaju. U stvarnosti to nije baš uvijek tako i stoga ne postoji jasna slika šta činiti u vremenima kriza. Da bi se smanjio rizik od moguće krize treba se čuvati „gubitka kompasa“.

Kao kompas u ekonomiji koristi se statistika kao nešto što će nam pomoći u ocjeni gdje se trenutno nalazimo i na osnovu čega možemo sa većom vjerovatnoćom predviđati buduće događaje i time olakšati donošenje odluka o budućim kretanjima. Statistika obezbjeđuje okvir koji olakšava razumijevanje ekonomskih motiva učesnika, odnosno razloga koji stoje iza njihovih aktivnosti na tržištima. U cilju što boljeg razumijevanja dešavanja na tržištima već više od pedeset godina traje razvoj i neprestano unaprjeđivanje statistike nacionalnih računa, statistike platnog bilansa, monetarne i finansijske statistike, te statistike vladinih finansija. Sve ove statistike međusobno su povezane i predmet su makroekonomske analize i, kao što ističe Babić, „svaki ekonomski problem treba, u načelu, rješavati u terminima opšte ravnoteže cijele narodne privrede.“³

Kod statistike nacionalnih računa osnovni zadatak je dati kvantitativne podatke o cjelokupnoj ekonomskoj aktivnosti određenog društva u toku godine, odnosno kvantificirati agregatnu ponudu i tražnju na nivou ključnih institucionalnih sektora (poslovni, finansijski, domaćinstvo, država, NVO, sektor odnosa sa inostranstvom), koje pokreću različiti interesi. Monetarna i finansijska statistika govori o uticaju tražnje za novcem na ukupnu ekonomsku aktivnost, dok statistika vladinih finansija doprinosi što boljem razumijevanju osnovnog uticaja vladinih finansija na makroekonomski razvoj, naročito zbog toga što je njihov uticaj različit od uticaja ostalih učesnika na tržištima. Statistika platnog bilansa obuhvata ekonomske tokove zemlje sa inostranstvom, i kao takva predstavlja osnovu za vršenje analiza i definisanje politika platnog bilansa, kao posebnog sektora nacionalnih računa. Prema Kovaču⁴, radi se o statistici koja ima znatno dužu istoriju od ostalih privrednih bilansa, i, takođe, napominje da statistika spoljne trgovine i međunarodnih plaćanja spadaju među najstarije

³ Babić, M. „Makroekonomija“, Mate, Zagreb, 1996.

⁴ Kovač, O. „Međunarodne finansije“, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004.

privredne statistike. Sam naziv „platni bilans“ počeo se koristiti u Velikoj Britaniji sredinom prošlog vijeka.

Crna Gora kao mala otvorena država snažno je izložena eksternim uticajima, što je pokazala i Globalna finansijska kriza. Stoga je nužno pažljivo pratiti kretanja u svjetskoj ekonomiji i kvantifikovati njihov uticaj na domaću ekonomiju. Polazna osnova za to jeste statistika platnog bilansa. Shodno tome, cilj istraživanja je upoznati se sa teorijskim osnovama statistike platnog bilansa, kao instrumenta za praćenje spoljne ravnoteže zemlje, prikazati metodologiju izrade platnog bilansa koju preporučuje Međunarodni monetarni fond (u daljem tekstu: MMF) i njenu primjenu u Crnoj Gori. Zatim, opisati način kako se vrši kompilacija standardne tabele platnog bilansa Crne Gore, utvrditi konzistentnost metodologije koja se primjenjuje u Crnoj Gori sa metodologijom MMF-a i dati preporuke za poboljšanje kvaliteta praćenja tokova sa inostranstvom.

U knjizi će se prikazati analiza ne samo metodološkog aspekta izrade platnog bilansa, već i platnobilansnih kretanja Crne Gore, kao i neka razmatranja blisko vezana za platnobilansna kretanja i spoljnu ravnotežu ekonomije. Kroz te komentare pokušaće se dati odgovor na pitanje koliki je značaj statistike platnog bilansa za zemlju koja koristi stranu, konvertibilnu valutu, odnosno koliko je dobra tj. odgovarajuća metodologija statistike platnog bilansa koju preporučuje MMF za slučaj Crne Gore. Zatim, koliko su neki od tradicionalnih makroekonomskih pokazatelja stabilnosti i razvoja zemlje primjenljivi u analiziranju crnogorske ekonomije, šta su i čemu služe devizne rezerve Crne Gore i dr.

U uvodnom dijelu prikazana su dešavanja na međunarodnim tržištima, značaj međunarodne razmjene i otvorenosti privrede, kao i neophodnosti praćenja tih dešavanja.

U drugom dijelu knjige obrađen je koncept i metodologija praćenja platnobilansnih tokova, odnosno metodologija MMF-a. Objašnjen je nastanak, razvoj i neophodnost primjene metodologije koju preporučuje MMF u ovoj oblasti. Tim dijelom su obuhvaćeni izvori neophodni za kompilaciju statistike platnog bilansa.

U trećem dijelu knjige je prikazana metodologija evidentiranja platnobilansnih tokova koja se trenutno primjenjuje u Centralnoj banci Crne Gore (u daljem tekstu: CBCG), zatim njen istorijski razvitak i sadašnji izvori podataka. Osim toga, kratko su opisana kretanja u platnom bilansu Crne Gore u zadnjih nekoliko godina sa ciljem da se prikaže snažna povezanost domaće ekonomije sa svjetskom u svim segmentima platnog bilansa, počev od robnih i uslužnih, pa do finansijskih tokova.

Četvrti dio knjige bavi se pitanjem šta dalje raditi u cilju implementacije metodologije preporučene od strane MMF-a. Ova cjelina obuhvata preporuke date u cilju poboljšanja statistike platnog bilansa Crne Gore.

U zaključnim razmatranjima još jednom su ukratko istaknute glavne postavke vezane za statistiku platnog bilansa i posebno dati neki zaključci u vezi sa mogućim načinima poboljšanja ove statistike.

Na kraju, želim da izrazim zahvalnost onima koji su podržali izdavanje knjige - mentoru prof. dr Nikoli Fabrisu, kao i prof. dr Vesni Karadžić koja je predložila da se knjiga objavi. Zahvalnost dugujem i Centralnoj banci Crne Gore koja je omogućila izdavanje knjige.

Autor